

IX IFASA congres in Canada, 2008 (1)

Huisvesting, gedrag en welzijn

Het 9e Internationale Wetenschappelijke Congres over de Pelsdierenhouderij werd dit jaar gehouden in Halifax, Nova Scotia in Canada van 19 t/m 23 augustus. In minstens drie artikelen zullen F. Kleyn van Willigen, J. de Rond en G. de Jonge in dit blad verslag doen van het congres, ieder over zijn eigen specialisme. Doordat ik de meeste vrije tijd heb, kan ik het spits afbijten met een bijdrage over huisvesting, gedrag en welzijn.

Dr. G. de Jonge
Leiden

Inleiding

Ongeveer een jaar geleden heb ik in dit blad geschreven dat mijn indruk was dat door bezuinigingen het onderzoek naar gedrag en welzijn tanende is, en dat ik die uitspraak zou corrigeren als ik aan het congres in Canada een andere indruk zou overhouden. Het congres is voorbij, dus daar gaan we dan.

Wat betreft vossen had ik zonder meer gelijk. De Denen en Finnen hebben over een periode van bijna 25 jaar kapitalen geïnvesteerd in onderzoek naar blauwvossen en zilvervossen, met als resultaat dat de vossenhouderij eerst in Nederland en later ook in Denemarken is verboden. Tijdens het congres was er dus slechts één bijdrage over vossen van Noorse onderzoekers. Deze laat ik onbesproken, evenals de ene Poolse bijdrage over chinchilla's en de ene Finse bijdrage over finnracoon. Onder de rubriek Behaviour & Welfare werden nog wel 10 bijdragen over nertsen gepresenteerd, alsmede enkele verhandelingen over huisvesting. Dat is wel eens meer geweest. Tanende is zeker het onderzoek dat gebruik maakt van stressmetingen aan de hand van stofjes in het bloed (o.a. Corticosteroïden) en hartslag. Het voordeel van die tanende belangstelling is dat welzijn weer beoordeeld wordt aan de hand van verschijnselen (gedrag) die ook elke nertsenhouder kan zien en beoordelen. Vrij veel aandacht krijgt nog steeds het onderzoek naar mogelijkheden om de kooien te verrijken. De klauterkooien (en groepshuisvesting) die ik alweer 12 jaar geleden op het congres in Polen wereldkundig heb gemaakt, bleken door drie bijdragen nog steeds in de belangstelling te staan. Ook discussies over de betekenis van stereotiepe gedrag dat ik 25 jaren geleden onder de aandacht bracht zijn nog niet uitgewoed, maar nieuwe inzichten waren er niet. Nieuw (voor mij) was dat er serieuze aandacht is besteed aan het afkoelen van sheds teneinde incidentele rampen te voorkomen.

Wat is welzijn?

De vraag wat welzijn is en hoe je het meet werd in de meeste presentaties als bekend

verondersteld. Alleen Georgia.J.Mason heeft in de inleidende voordracht voorafgaande aan de andere lezingen over gedrag en welzijn deze en andere algemene vragen behandeld. Een korte duidelijke definitie van welzijn gaf ook zij niet. Welzijn heeft, aldus Mason, te maken met vrees, honger en angst en de definitie van Brambell(1963) is nog steeds van kracht. Daarin wordt gesteld dat goed welzijn betekent dat dieren vrij zijn van wonden en ziekten, van honger, van angst, van ongewenste temperaturen en dat ze vrij moeten zijn om de meeste van hun normale gedragingen uit te voeren; deze lijst is wel bekend als de vijf vrijheden. Verder was deze inleidende voordracht wat dubbel. Enerzijds benadrukte Mason dat de welzijnsproblemen in de nertsenhouderij gering zijn in vergelijking met andere sectoren. Van de 22 miljard andere dieren die wereldwijd in gevangenschap leven is het merendeel slechter af dan de nertsen. Ze illustreerde dit met bekende voorbeelden zoals: nertsen worden snel gedood en hoeven niet vervoerd te worden, nertsenmoeders mogen zelf hun jongen grootbrengen, nertsen worden niet vetgemest etc. Over de jongensterfte onder nertsen, zei ze dat de jongensterfte onder de diverse roofdieren in dierentuinen groter is, en dat ook in de varkenshouderij wel hogere jongensterfte wordt aangetroffen. Anderzijds heeft ze een groot deel van haar spreektijd gebruikt om te betogen dat nertsen meer kooiverrijking nodig hebben, maar dit lange betoog met veel zij-sprongen naar andere sectoren is niet kort samen te vatten. Wat we er van kunnen en moeten onthouden is dat kooiverrijking steeds belangrijker wordt gevonden, onge-

acht hoe belangrijk nertsen het zelf vinden. Overigens heeft ze niet gezegd dat nertsen een zwembad belangrijk vinden. Een andere spreker meende ook dat nertsenhouders er goed aan doen om de kooien te verrijken, maar was zo realistisch om daar bij te zeggen dat het ook van belang is hoe het publiek over de huisvesting denkt. Mason onderkende ook dat verschillende landen in verschillende mate de kooien verrijkten. Op de vraag of gezelschap (groepshuisvesting) ook als kooiverrijking gezien mag worden, had ze geen antwoord. De beelden van de spelende en samen slapende nertsen in het nachthok wilde ze echter graag hebben.

Een bezoek aan het proefbedrijf op Nova Scotia maakte duidelijk dat in elk geval Canada niet doet aan kooiverrijking; ik heb op de proeffarm geen platforms gezien en slechts een ren met een cilinder er in. Ook de rennen voldoen niet aan de normen zoals wij die kennen en ik heb er veel stereotiepe gedrag gezien.

Met deze opmerkingen is niet gezegd dat Mason een slecht verhaal bracht, maar het verhaal bevatte geen nieuwe inzichten. Wat me opviel en genoeg deed is dat ze veel welwillender over de nertsenhouderij sprak dan 5 – 15 jaar geleden toen ze nog geregeld naar het Spelderholt kwam om daar waarnemingen te doen, en menig nertsenhouder zich afvroeg wat hij met deze gastvrijheid opschoot.

Shedtemperatuur

De belangrijkste bijdrage op het gebied van welzijn was die over afkoeling van de sheds, omdat te hoge temperaturen nu eenmaal het grootste welzijnsprobleem kunnen zijn. F. Kleyn van Willigen, die dit onderzoek heeft uitgevoerd met steun van Finnish Fur Sales op voorspraak van Sepp Kors, zal in een eigen bijdrage in dit blad beschrijven hoe de temperatuur in de sheds aanzienlijk kan worden gereduceerd.

Kooiverrijking

In dit blad heb ik in het verleden meer dan eens geschreven dat kooiverrijking weinig tot geen invloed heeft op het stereotiepe gedrag, en menig collega kwam tot de zelfde conclusie. In Zweden echter kwamen L.Lidfors, H. Lindberg en E.Alden tot een andere conclusie. Zij slaagden er in het stereotiepe gedrag terug te brengen door verrijking. Maar, terwijl andere onderzoekers en ook ikzelf zich beperkten tot simpele verrijkings zoals platforms en cilinders, bekeken de Zweedse onderzoekers hun dieren in een kooi van 195

bij 80 cm die verrijkt was met een zwembad, cilinders, touwen, ballen, takken en stro, en bovendien was een deel van de vloer gesloten en van hout (dus ongeveer wat de Duitse wetgever van de Duitse nertsenhouders verlangt). In deze kooien werd het stereotiepe gedrag teruggebracht naar 1.4 % tegen 10 % in een standaardkooi. Het is een flinke reductie maar op het Spelderholt hebben wij destijds het stereotiepe gedrag minstens zo effectief en veel goedkoper gereduceerd door selectie en ruim voeren. Niet alleen wij, maar ook de Denen hebben soortgelijke resultaten gevonden. De Zweedse onderzoeksters hebben ook het effect van hun verrijkings bekeken door slechts een verrijking in een standaardkooi aan te bieden (zoals we op het Spelderholt ook hebben gedaan). Net als wij had een enkele verrijking in een standaardkooi geen invloed op het stereotiepe gedrag. Een belangrijk resultaat was dat de grote verrijkte kooi alleen werkte bij nertsen die nog geen stereotiepe gedrag hadden ontwikkeld.

Het gebruik door nertsen van een loopwiel (welbekend uit de muizen- en rattenfokkerij) is eindelijk ook eens degelijk onderzocht door de welbekende Deense onderzoekers Steffen W.Hansen en Birthe M.Damgaard. Anders dan de voornoemde Zweden hebben zij zowel genetisch rustige als onrustige dieren bekeken. De uitkomsten waren niet onverwacht en in zekere zin wel gemakkelijk. Van de 28 nertsen die geen loopwiel kregen lieten er 24 wel eens stereotiepe gedrag zien, terwijl de nertsen met loopwiel nooit stereotiepe gedrag toonden maar wel allemaal soms tot vaak in het loopwiel renden. De genetisch rustige dieren minder en minder snel dan de genetisch actieve dieren. Opmerkelijk was dat traditioneel gedrag gewoon vervangen was door rennen in het loopwiel; de gemiddelde duur van rennen in dat wiel was nagenoeg gelijk aan de gemiddelde duur van het stereotiepe gedrag van nertsen zonder wiel. Daarenboven werden stereotiepe gedrag en rennen in dat wiel hoofdzakelijk tegen de voertijd gezien, en ruim voeren had de zelfde invloed op stereotiepe gedrag als op rennen in het wiel. De logische conclusie is dat rennen in een wiel gewoon een andere vorm van stereotiepe gedrag is, en dat niets er op wijst dat een loopwiel de nertsen gelukkiger of ongelukkiger maakt. U zult dus waarschijnlijk niet opgepadeld worden met de verplichting om loopwielen aan uw nertsen te geven.

Er wordt wel gedacht dat het welzijn van zogende teven bevorderd wordt als ze de gelegenheid hebben zich aan hun jongen te onttrekken. Een positief effect zou ook nog

kunnen zijn dat het proces van spenen geleidelijk kan verlopen als de moeder zich af en toe onttrekt aan haar jongen. Of dit zo is, hebben Jennifer Dobson en Kirsti Rouvinen-Watt in Canada onderzocht. De teven kregen een half rond stuk plastic boven in de ren waarop ze desgewenst konden rusten en waar jongen in de zoogleeftijd niet bij konden. Naast de gebruikelijke metingen als gewichtsverloop van teef en jongen en fokresultaat, werd ook de stress gemeten (o.a. glucosegehalte van het bloed en cortisol in de mest). Een nadeel van het meten van bloedkarakteristieken is dat de dieren gehanteerd moeten worden, en dat laatste bleek invloed te hebben op de moederzorg. Daardoor wordt het verhaal te gecompliceerd voor dit overzicht. Enkele conclusies zijn dat de rustplek voor de moeder geen invloed had op haar stressniveau en dat er slechts een niet significant verschil in fokresultaat ten gunste van de rustplek was. Echter, kort na de geboorte was de uitval iets hoger onder de teven met rustplek, door ongelukjes met de jongen. Een en ander resulteerde in het advies: als u een rustplek wilt aanbieden, wacht dan totdat de jongen 2-3 weken oud zijn. Ik zie het U nog niet doen, 5000 stukken plastic monteren en weer weghalen, zonder dat daar een duidelijk voordeel tegenover staat.

Klauterkooien

Aan de klauterkooien werden presentaties gewijd door Hanninen uit Finland, door H. Lindberg, E. Alden, S.W. Hansen en L. Lidfors die op de enige Zweedse farm met klauterkooien hebben rondgekeken en door J. de Rond en ondergetekende over hun onderzoek in Edelveen en op het Spelderholt. Allen hebben geconcludeerd dat de pelseigenschappen van groepen in twee boven elkaar geplaatste kooien beter zijn dan die van reuteef paren in standaardkooien. De Rond en ik hebben allebei vastgesteld dat dieren uit groepen van 4-5 in klauterkooien minder wogen dan die uit paren in standaardkooien. Echter, in klauterkooien werden de pelzen wel langer zodat de dieren minder vet waren. Als gevolg daarvan was hun kwaliteit wat beter en leverden de pelzen meer op.

Het gedrag is gemeten op de Zweedse farm. De klauterkooi had geen invloed op stereotiepe gedrag; zowel in klauter als standaardkooien besteedden opgroeiende jongen daar minder dan 1 % van de tijd aan. Oude teven lieten wat meer van dat gedrag zien maar het verschil (2.5 versus 4.8 %) was niet significant. En passant werd nog vermeld dat je het stereotiepe gedrag wel kunt reduceren door ruim voeren, maar dat wisten we al toen we in 1995

het eerste Plan van Aanpak opstelden. De grote vrees was en is nog steeds dat er in groepen meer gevochten wordt dan in paren. Vechten is moeilijk te onderscheiden van spelen en stoeien, zodat geen van de onderzoekers kon zeggen hoe vaak er nou eigenlijk gevochten wordt. De Zweden en Nederlanders presenteerden een indirecte meting in de vorm van de telling van de pelsbeschadigingen. De Zweden hadden zelfs de moeite genomen om tussen schrapen en drogen naar de binnenkant van de huid te kijken om daar naar littekens te zoeken terwijl we in Nederland alleen de haartzijde van de pels hebben bekeken. Allen kwamen tot de conclusie dat de aantallen beschadigingen van groepen in klauter- en van paren in standaardkooien niet van elkaar verschilden. In Finland kan het verschil ook niet groot geweest zijn. De aantallen beschadigingen zijn niet gepresenteerd, maar wel de opbrengsten en die hingen niet af van het kooitype.

Ondanks deze uitkomsten hadden de Denen, vooral bij monde van Steen Moller, nog grote aarzelingen over groepshuisvesting, al dan niet in klauterkooien. Zij hebben vrij vaak naar de binnenzijde van de pels gekeken, en geconcludeerd dat dieren uit groepen meer beschadigingen hadden dan die uit paren. Vier jaar geleden schreef ik in het verslag van het IFASA-congres in Nederland dat Jeppesen soortgelijke bezwaren tegen groepshuisvesting had.

Het kan natuurlijk zo zijn dat de Denen nooit zullen toegeven dat hun huisvestingssysteem niet het beste ter wereld is. Maar, ze kunnen gelijk hebben en daarom kunnen we deze bezwaren niet negeren. Daarom moet de binnenkant van de Edelveense pelzen ook maar eens worden bekeken in de korte tijd tussen schrapen en drogen. Als wij die beschadigingen niet vinden en de Denen wel, dan is daar op voorhand al een verklaring voor. In Denemarken is paarhuisvesting in standaardkooien (30 cm breed) al vele jaren gangbaar zodat er tegen wil en dank geselecteerd moet zijn ten gunste van een nertsentype dat aangepast is aan die vorm van huisvesting. In Nederland daarentegen werd paarhuisvesting in standaardkooien lang niet zo consequent uitgevoerd als in Denemarken, althans voordat de overheid (inclusief ondergetekende) zich er mee ging bemoeien. Veel paren werden in 20 cm brede kooien gezet, en in de 30 cm brede standaardkooien werden vaak 3 en ook wel 4 dieren gestopt. Dus, in Nederland is lang voor de komst van klauterkooien ten gunste van groepshuisvesting geselecteerd, en het betekent alleen maar dat 4 nertsen in een klauter-

kooi nu meer ruimte hebben dan vroeger. En als we in Nederland die huidbeschadigingen aan de binnenkant wel vinden, dan wil dat nog helemaal niet zeggen dat het welzijn in de klauterkooien zo veel minder is dan in standaardkooien. Uiteindelijk is vechten en stoeien ook in de natuur normaal gedrag en wat zou het als daar kleine wondjes bij ontstaan? Normale ouders maken zich toch ook geen zorgen over schaaf- en andere wonden waar hun kinderen veelvuldig mee thuiskomen. Het zal wel zo zijn dat we ons er maar bij moeten neerleggen dat er verschillende typen of stammen van nertsen zijn, en dat de ene stam wel en de ander niet geschikt is voor groepshuisvesting. Eigenlijk mogen we er best tevreden over zijn dat de overheid het tegenwoordig aan de pelsdierenhouder overlaat of hij kiest voor groepshuisvesting of paarhuisvesting. Uiteindelijk zal de pelsdierenhouder wel het beste weten wat goed is voor zijn dieren.

Het piepen van jongen

Iedereen weet maar al te goed dat jonge nertsen piepen, en niet weinig ook. Dat piepen is een vorm van communicatie tussen moeder en jongen, en wellicht verschillen de piepjes van nertsen zo sterk van elkaar dat de moeder de jongen aan hun geluid kunnen herkennen. B.Houbak, J.Malmkvist, K.T.Clausen en A. Surlikke uit Denemarken wilden meer weten van dat piepen en hebben dat onderzocht. Hun werk is interessant voor de nieuwsgierige nertsenhouder die meer van zijn dieren wil weten en niet zo zeer voor de nertsenhouder die het maximaliseren van zijn winst het belangrijkste vindt. De Deense dames hebben van 58 jonge nertsen het geluid geanalyseerd dat ze maakten als ze van de moeder gescheiden worden. Het geluid bleek complex, zo complex dat de variatie die nodig is voor individuele herkenning mogelijk is. Het geluid bleek ook af te hangen van de kleurslag, en moeders van de kleurslagen palomino en zwart toonden verschillen in gedrag bij het horen van die geluiden.

Gedragsselectie

Het idee dat selectie voor en tegen bepaald gedrag perspectief biedt is inmiddels algemeen erkend. Onderzoekers spreken zonder enige terughoudendheid van genetisch rustige en genetisch onrustige dieren. Hetzelfde geldt voor agressieve, angstige en nieuwsgierige dieren. Nog onvoldoende is onderzocht of selectie voor of tegen een bepaald gedrag ongewenste bijeffecten heeft. R.Meagher en G.Mason maakten zich in Canada zorgen over

de vraag of extreem rustige dieren minder succesvol zijn in hun voortplanting. Zoals meer onderzoekers voor hen, hebben ze vastgesteld dat extreem rustige teven minder jongen groot brachten dan normale en overactieve teven. Hun rustige teven waren net als de rustige teven van andere onderzoekers vaak vet en zwaar, en dat deze eigenschappen slecht voor de reproductie zijn wisten we al. Nieuw is de veronderstelling dat rust en zich terugtrekken in de nestkist ook het gevolg kan zijn van angst en natuurlijk realiseren de onderzoeksters zich dat er nog wel meer factoren kunnen zijn die een dier rustig maken. Ze gaan daarom door met het onderzoek en proberen te achterhalen welke factoren bijdragen aan het rustige karakter van een dier. Ze hopen uiteindelijk beter te kunnen beschrijven welk type nerts het fokdoel moet zijn om het welzijn te maximaliseren. Het belangrijkste van deze bijdrage is misschien wel dat deze onderzoeksters, waarvan Mason niet de minste is, het vanzelfsprekend en acceptabel blijken te vinden om het welzijn te verbeteren door middel van gedragsselectie. Ik heb tot 10 jaren geleden nog heftige en frustrerende discussies moeten voeren om onze overheidsdienaren er van te overtuigen dat het ethisch verantwoord is. De tijdgeest is echt veranderd.

Nabeschoouwing

Samenvattend komt het meeste gedrags- en welzijnsonderzoek bij nertsen neer op voortborduren op jaren geleden ingezette thema's, en mijn eerdere uitspraak dat welzijnsonderzoek tanende is hoeft niet te worden teruggenomen. Veel Denen gaan zelfs niet in discussie of er betere huisvestingsystemen denkbaar zijn dan in Denemarken. Het is merkwaardig dat ze wel openstaan voor gedragsselectie, maar zich niet realiseren dat gedragsveranderingen nertsen kunnen opleveren voor wie het bestaande huisvestingssysteem niet voldoet. Dat laatste heb ik in mijn actieve jaren wel altijd benadrukt; van groepshuisvesting heb ik altijd gesteld dat het moet samengaan met gedragsselectie en meer precies met selectie tegen agressie en vechten. Als gezegd was de enige echt nieuwe onderzoeksrichting die van Kleyn van Willigen naar de temperatuurregulatie in sheds, maar ik was door mijn Nederlandse contacten daar al van op de hoogte. Desalniettemin heb ik er geen spijt van dat ik naar het congres ben gegaan. We zijn weer bijgepraat over het internationale onderzoek, en de leden van de begeleidingscommissie voor Edelveen die in Canada waren kunnen er voor zorgen dat u er ook wat aan heeft.